
LAULUVALIKU KUJUNEMINE EESTI VABAKIRIKLIKES KOGUDUSTES

ENE PALDRE

Eestlaste vaimuliku ühislaulu ajalugu sai alguse juba reformatsiooni-järgselt esimeste eestikeelsete koraalide laulmisest XVI sajandil. Erilise tähenduse omandas uskllike ühislaul XVIII sajandil Eestisse jõudnud vennastekoguduse tegevuse tulemusena. XIX sajandi teisel poolel Eestis tekkinud mitmete vabakoguduslike liikumiste ühislaul oli sellest traditsioonist tugevasti mõjutatud. Alates 1945. aastast kuuluvad vabakogudused põhiliselt ühisesse Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liitu (edaspidi EEKBL). Seepärast piirdun sõjajärgses ajaloos põhiliselt EEKBL koguduste ühislaulu valiku kujunemise kirjeldamisega.

Koguduse ühislaulu sisulist arengut kajastavad kõige ilmekamalt koguduste poolt välja antud laulikud. 1997. aastal ilmus EEKBL kogudustes praegu kasutusel olev ühine lauluraamat "Vaimulikud laulud". Lauluraamatu komisjoni kokkukutsumine üsna kohe pärast Eesti Vabariigi taasiseseseisvumist¹ kajastab koguduste ühislaulu prioriteetsust EEKBL kogudustes. Lauluraamatu ilmumine ajalooliselt murrangulisel perioodil on koguduste elu otseselt puudutav sündmus.

¹ Lauluraamatukomisjoni moodustamist alustati 1992. aasta augustis.

Nüüdseks on “Vaimulikud laulud” EEKBL kogudustes juba kuus aastat kasutusel olnud ning on õige aeg teha tagasivaade lauliku eelloole. Järgnevalt esitan põgusa ülevaate ühislaulu valiku kujunemisest EEKBL kogudustes kuni aastani 1997. Esitatu ei ole ammen-dav ajalooline ülevaade koguduste muusikatööst, küll aga pakub ajaloolist tausta, mis aitab paremini mõista ühislaulu hetkeseisu ja tähendust EEKBL kogudustes.

ÜLDINE TAUST

Ühislaulu valiku ajalugu ja arengut EEKBLs seni uuritud ei ole. Ilmunud on siiski mõningaid EEKBL koguduste ajalooa seotud kirjutisi ja artikleid, kus on muuhulgas lühidalt puudutatud ka muusikatöoga seonduvat temaatikat.

Nõndanimetatud juubeliväljaannete hulgast võib esile tõsta 2000. aastal ilmunud Oleviste koguduse juubelikogumikku “Oleviste 50”, milles on muude tööharude hulgas antud ülevaade ka koguduse muusikatööst. Koguduste juubeliartikleid leidub ka EEKBL ajakirjas “Teekäija” ning 1980. aastatel ilmunud väljaandes “Logos”. Juubeliväljaannetes ilmunud kogudusetöö ülevaadetele on iseloomulik, et kõne all on pigem koguduse muusikaliste koosseisude tegevus kui koguduse ühislaul.

Ühislaulu uurimisel on seetõttu esmasteks allikmaterjalideks eelkõige koguduse laulikud. Vanemate laulikute kohta leidub materjali mõningates ajaloolistes käsitlustes.² Nõukogude ajal ilmunud kahe lauliku kohta analüüsivat materjali seni ilmunud ei ole. 1993. aastal on Einike Pilli kirjutanud diplomitöö Kõrgemas Usuteadusli-

² Vt Wardo Holm, *Kirikumuusika: Eksaminõuded usuteaduslikele kursustel*, käsikiri, mai 1960; Ernst Ader, *Eesti usuajalugu*, III kd, käsikiri (täpsemad andmed puuduvad); R. Kaups (toim), *50 aastat apostlite radadel: Jooni baptisti koguduste ehuarengust Eestis* (E. B. K. Liidu Kirjastus, 1934); samuti *Vaimulikud Laulud* (Tallinn: EKB Liit, 1997) eessõna, edaspidi VL.

kus Seminaris “Evangeelsete laulude” hümnoloogilisest analüüsist, mis oli ühtlasi ettevalmistuseks uue lauliku ilmumisele. See on minu andmetel ainus uurimus, mis tegeleb koguduse ühislaulu temaatikaga EEKBLs nõukogude perioodil.³ 1997. aastal ilmunud “Vaimulike laulude” kohta on seni leida vaid mõni lauliku ilmumise puhul kirjutatud artikkel⁴.

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit moodustati 1945. aastal. Tolleaegses Nõukogude Liidus olid juba varem riigi survele ühendatud üheks uskkonnaks Venemaal tegutsenud evangeeliumi kristlased, baptistid ja mennoniidid. Nüüd tuli Eesti kogudustel käia sama teed ning ühineda. Uus koguduste liit koosnes priilastest, baptistidest, evangeeliumi kristlastest ja nelipühilastest. Baptistikogudused moodustasid arvukuselt suurima osa 1945. aastal asutatud EEKBLst.⁵

EEKBL pidi kohe, 1945. aasta kevadel, ühineda ka Evangeelsete Kristlaste – Baptistide Üleliidulise Nõukoguga Moskvast. Eesti kirikuloolane Robert Võsu ütleb 45 aastat hiljem uskkondade ühinemise kohta järgmist: “Eesti vabakoguduste ühendamine 1945. aastal ei toimunud mitte niivõrd suurest üksmeelest ja armastusest,

³ Kõrgema Usuteadusliku Seminari arhiivis on olemas käsikirjalisi materjale, mis osaliselt kajastavad “Evangeelsete laulude” koostamise käiku, millest enamik on ilmselt kirja pandud Robert Võsu poolt. Mul puuduvad andmed selle kohta, et Võsu oleks pärast lauliku valmimist selle kohta midagi avaldanud.

⁴ Vt Leho Paldre, “Uue lauluraamatu 609 laulu peaks rahuldama kõigi koguduste vajadusi: Intervjuu lauluraamatu komisjoni sekretäri Einike Pilliga”, *Teekäija* 53 (veebuar 1996): 18–19; Leho Paldre, “Uus lauluraamat ühendab vabakirikuid”, *Teekäija* 67 (aprill 1997): 3–4; Anu Kõlar, “Laulik kui entsüklopeedia: Tähelepanekuid uue lauluraamatu kohta”, *Teekäija* 69 (juuni 1997): 16–18; Piret Rips, “Milliseid laule me laulame?” *Teekäija* 84 (oktoober 1998): 14–15.

⁵ Jaanus Plaadi poolt UNVA statistilistele andmetele 1945–1953 põhineva märkuse järgi moodustasid tulevase EEKBL koguduste liikmetest ENSVs baptistid 61,3%, evangeeliumi kristlased 16%, priilased 14,4% ja nelipühilased 8,3%. Jaanus Plaat, *Usuliikumised, kirikud ja vabakogudused Lääne- ja Hiiumaal: usuühenduste muutumisprotsessid XVIII sajandi keskpaigast kuni XX sajandi lõpuni*, Eesti Rahva Muuseumi sari 2 (Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2001), 203.

vaid valitsuse survele. Ent oleme 45 aastat koos elanud ja töötanud ning tõeliselt kokku kasvanud.”⁶ Kuid et see kokkukasvamine alguses sugugi lihtne ei olnud, sellest annavad tunnistust mitmesugused lahkarsaamad ühendatud kogudustes, mis muuhulgas puudutasid ka muusikalisi küsimusi. “Selles uues liidus pidid kõik osalenud usulised liikumised minema teatavaile kompromissidele oma põhimõtete ja tavade osas,” kirjutab Haljand Uuemõis evangeeliumi kristlaste esindajana. “Järgnesid vabakoguduslike põhimõtete ja meelsuse tõelise kontrolli aastakümned, kus kõik ebaoluline kadus ja säilis vaid tõeliselt väärtuslik.”⁷

LAULUVALIKU KUJUNEMINE ENNE “VAIMULIKKE LAULE”

Esimesed laulikud vabakogudustes ehk eellugu “Evangeelsetele lauludele”

Eesti vabakirikute esimeste lauluraamatutena tuleb nimetada kogumikke “Röömsad Ewangeliumi laulud” (1886) ja “Rahupasun”, mis hakkas annetena ilmuma 1890. Pikemaks ajaks jäi baptistkogudustes kasutusele Johann Klaanmanni kogutud “Laulud Talle kiituseks”, mis hakkas ilmuma alates 1886. aastast. Aasta 1900 ilmus Andres Tetermanni koostatud “Siioni teekäija Ewangeliumi laulud”. Alates 1905. aastast andis Andres Tetermann kolmes jaos välja kogumiku “Teekäija kandle healed”. Metodistid üllitasid “Lauluraamatu piiskoplikule metodisti kirikule Eestis” (1926), nelipühilased Valdemar Ölvingssoni eestvõttel “Võidulaulud” (1928). Nii mõnegi nimetatud lauluraamatu kasutusala ületas ühe uskkonna piirid.⁸ Rikkaliku varasalve – eriti kooridele – moodustas

⁶ Robert Võsu, “Eesti Evangeelsete Kristlaste – Baptistide Koguduste Liidu asutav konverents”, *Teekäija* 3 (1990): 23.

⁷ Haljand Uuemõis, “Evangeeliumi kristlaste liikumisest”, *Teekäija* 46 (juuni 1995): 5–6.

⁸ VL, V ja Ernst Ader, *Eesti usu ajalugu*, III kd (käsikiri), 382–383.

ka G. Allo poolt välja antud "Vaimulik laulja". Eduard Lepa hinnangul on enamik laule neis kogumikes peale mõne üksiku tõlgitud teistest keeltest.⁹

Lisaks neile lauluraamatutele anti välja ka mitmeid väiksemaid laulikuid. 1923. aastal ilmus Jaan Peipmani poolt kokkuseatuna kogumik "Äratulaulud", mille tiraaž müüdi suure populaarsuse tõttu kiiresti läbi. "Äratulauludesse" olid koondatud seni mitmed käsikirjaliselt levinud laulud, millele oli lisatud ka kitarrimängu õpetus.¹⁰ 1926. aastal ilmus J. Weewo poolt koostatud kogumik "Vaimulikud laulud", mis oli mõeldud põhiliselt "Äratulaulude" uue ja täiendatud väljaandena.¹¹ Eesti Baptisti Usuteaduse Seminari Kirjastus andis 1939. aastal välja "Väikese lauluraamatu", mis oli mõeldud peamiselt usuteaduse seminaris tarvitamiseks. Lauluvalik oli õpilaste kaasabil tehtud tuntud lauluraamatutest, kuid oli lisatud ka uusi laule.¹² Tõenäoliselt 1943. aastal¹³ ilmus 150 lauluga kogumik "Noortelaulik", millesse oli koondatud laule raamatutest "Laulud Talle kiituseks", "Teekäija kandle hääled", "Siioni laulja", "Võidulaulud" ja mujalt.

Üsna varsti peale sõda hakati mõtlema sellele, et välja anda ühine uus laulik, mis ühendaks omavahel kõiki liitunud kogudusi. Einike Pilli kirjutab liidetud vabakoguduste ühise lauluraamatu vajaduse kohta järgmist: "Mõtte algatajaks olid metodistid, kelle lauluraamatu tiraaž oli läbi müüdnud. Baptistid ühinesid selle mõttega, kuigi "Tallekiitust" veel jätkus. Sellel noodil olid aga omad

⁹ Eduard Lepp, "Liidu tööharud: Laul ja muusika", *50 aastat apostlite radadel*, 152.

¹⁰ Jaan Peipman, *Äratulaulud: ühes gitarriga kaasmängu õpetusega* (Tallinn: E. V. K. Seltsi kirjastus, 1923), eessõna.

¹¹ J. Weewo, *Vaimulikud laulud* (Tallinn: E. B. K. Seltsi kirjastus, 1926), 4.

¹² Osvald Tärk (toim), *Väike lauluraamat* (Tallinn: Eesti Baptisti Usuteaduse Seminari kirjastus, 1939), 3.

¹³ Laulikud endas puuduvad andmed lauliku väljaandja, väljaandmise aja ja koha kohta. Lauliku nimevaliku juures viibinud Ellen Malviku suulise teate põhjal (21.05.2002) on "Noortelauliku" ilmumisaastaks tõenäoliselt 1943. Rahvusraamatukogu kataloog pakub ilmumisaastaks 1944 küsimärgiga.

puudused: ainult kahe mehe koostatuna oli ta ühekülgne, pealegi liiga suur (1200 laulu). See-eest [olid teinud] aga “Võidulaulud” tõelist võidukaiku: järjest tehti uusi trükke. Ilmusid ka mitmed väikesed lauluraamatud, [---] kuid need olid jälle liiga väikesed koguduse teenistustel kasutamiseks.”¹⁴ Seega oli vajadus uue ühise lauliku järele ilmne.

“Evangeelsete laulude” valmimine

1. mail 1947 toimus nõupidamine vanempresbüter Johannes Lipstoki juhtimisel Tallinnas Kalamaja palvelas. Otsustati moodustada lauluraamatu peakomisjon. Lauluraamatu komisjoni kuulusid komisjoni esimehena vanempresbüteri abi Johannes Laks, sekretärina Robert Vösu, liikmetena Osvald Tärk, Oskar Olvik, Johannes Kappel, Wardo Holm ja Albert Ruutsoo EEKBLst ning superintendent Aleksander Kuum, Hugo Oengo ja Hugo Lepnurm metodisti kiriku poolt.

Lauluvaliku tegemisel töötati läbi põhiliselt kolm laulikut: “Laulud Talle kiituseks”, “Võidulaulud” ja “Metodisti lauluraamat”. Uue lauliku suuruseks planeeriti 600 laulu, mis aga koostajatest sõltumatutel põhjustel 400 peale kärbiti. Mitu korda käis lauliku käsikiri komisjoni ja “riiklike asjatundjate” vahel käest kätte, enne kui raamat 1970. aastal viimaks siiski trükki läks. Tegemist oli nn salmiraamatuga, mis sisaldas laulude sõnu ilma nootideta. Trükitud said “Evangeelsed laulud” alles 1975. aastal.¹⁵ Nii kulus lauluraamatu komisjoni moodustamisest kuni lauliku lõpliku ilmumiseni kokku 28 aastat. Kogudusteni jõudsid “Evangeelsed laulud” 1976. aastal ning sama aasta septembrikuus võis presbüterite nõukogu tõdeda, et raamatud on jaotatud kõigisse kogudustesse. Juba siis mõeldi kordustrukile.¹⁶ 1979. aasta alguses otsustati “Evangeelseid

¹⁴ Einike Pilli, “*Evangeelsed laulud*”: *Hümnoloogiline analüüs*, diplomitöö (Tartu: EEKBL Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 1993), 6.

¹⁵ Samas, 6–11.

¹⁶ Presbüterite nõukogu (edaspidi PN) protokoll nr 44, 12.09.1976 (EEKBLi arhiiv).

laule” juurde taotleda 3000 eksemplari.¹⁷ Kas see taotlus ka rahuldati, selle kohta käesoleva artikli autoril andmed puuduvad. Lauluraamatule “Evangeelsed laulud” valmis ka noodigraafika, mille ettevalmistusega nägid palju vaeva Anne Metsala ja Külvi Kurg. Anne Metsala töötas läbi Tallinna Oleviste koguduse arhiividesse kogutud noodimaterjali ja tegi paljudele lauludele uued seaded.¹⁸ Noodigraafika tehnilise teostuse korraldas Hans Veermets paljunduse jaoks.¹⁹

Laulik Välis-Eesti kogudustes

Tähelepanuväärne on fakt, et alates nõukogude okupatsiooni algusest hakkas eesti vabakoguduste ühislaul elama kahes erinevas maailmas: Kodu-Eestis ja Välis-Eestis. Juba 1953. aastal ilmus välis-eestlastel vabakiriklik lauluraamat “Kogutud Evangeelsed Laulud”. Raamat, mille oli koostanud ja välja andnud Eesti Ühendatud Koguduse Lauluraamatu Toimikond Vancouveris, levis kiiresti kõigisse eestikeelsetesse vabakogudustesse Rootsis, Ameerika Ühendriikides, Kanadas, Austraalias, Lõuna-Ameerikas ja mujalgi. “Kogutud Evangeelsetesse Lauludesse” valiti laule “kõikidest kodumaal ilmunud laulikuist,” nagu on kirjas lauliku eessõnas. Raamatu lõppu lisati ka mõned uued tõlgitud laulud.²⁰ Nootidega väljaanne samast raamatust ilmus alles 1961. aastal Torontos. Noodikogu koostajateks ja lauluseadete kirjutajateks olid Kaljo Raid, Peeter Kaups ja Arvo Uus. Autorid pidasid väga oluliseks, et koguduse ühislaulude neljahäälised seaded oleksid sobivad ka kooride repertuaarina.²¹ “Kogutud Evangeelsed Laulud” olid Välis-Eesti vaba-

¹⁷ PN protokoll nr 56, 16.02.1979.

¹⁸ Ingmar Kurg, kirjalik teade, 18.01.2004.

¹⁹ PN protokoll nr 56, 16.02.1979. Noodid kirjutas Hans Veermets käsitsi, hiljem paljundas need fotokoopiatena (Indrek Veermets, suuline teade, 21.05.2002).

²⁰ *Kogutud Evangeelsed Laulud* (Vancouver: Eesti Ühendatud Koguduse Lauluraamatu Toimikonna poolt, 1953), 5–6.

²¹ *Kogutud Evangeelsed Laulud nootidega* (Toronto: 1961), saatesõna.

kogudustes kasutusel kuni 1997. aastani, mil ilmus uus Eestis välja antud laulik “Vaimulikud laulud”.

Olukord EEKBL muusikatöös nõukogude ajal

Pikaajaline ühise lauliku puudumine EEKBL kogudustes ei jätnud koguduste ühislaulule mõju avaldamata. 1973. aastal väidab vanempresbüter, et “üldlaulu osa on EEKB kogudustes langemas (varem lauldi “koosolek soojaks)””. Olulise takistusena mainib ta lauluraamatute vähesust. Samas mainib vanempresbüter, et “koorid on umbes 50% kogudustes enam kui 1000 lauljaga ja umbes 400 mängijaga”.²² Koorijuht Viljo Liik kirjutab: “Ateistliku surve kõrgperioodil pidasid koorid hästi vastu, olles koguduste säilimise üheks teguriks.”²³ Nii näib koorilaul heal järjel olevat, kuid koguduse ühislaul tundub kannatavat.

Üldiselt pöörati EEKBLs muusikatööl suurt rõhku. Juba 1970. aastal moodustati “kooride komisjon”, mille juhatajaks sai Gustav Nõlvak.²⁴ Hiljem tegutses ka nn muusikanõukogu²⁵, mille juhiks oli Jüri Nõlvak²⁶. Muusikanõukogu ülesandeks oli põhiliselt kogudustes tegutsevate kooride abistamine, st kooride nootidega varustamine ja koorijuhude juhendamine.²⁷ Ent kaudselt on tollane tegevus kooritöö arendamisel mõjutanud ka koguduste ühislaulu valikut, kuna paljud laulud, mis hiljem valiti laulikusse “Vaimulikud laulud”, said kõigepealt laiemalt tuntuks just koorilauludena.

²² EKB vanempresbüteri aruanne 1970–1972 (EEKBLi arhiiv).

²³ Viljo Liik, “Koorilaulust meie kogudustes”, *Teekäija* 49 (oktoober 1995): 18.

²⁴ PN protokoll nr 7, 05.06.1970.

²⁵ PNs toonitatakse, et “muusikanõukogu tegutseb presbüterite nõukogu juures” (PN protokoll nr 64, 29.01.1980; nr 65, 26.02.1980). 1982. aastal reorganiseeritakse muusikanõukogu EEKBL muusikaosakonnaks, mille ülesandeks on muusikarepertuaari kogumine, paljundamine, muusikaalane õpe ja koguduste abistamine muusika küsimustes (PN protokoll nr 89, 30.08.1982).

²⁶ Jüri Nõlvaku eestvedamisel tegutseb EEKBL muusikanõukogu alates 09.05.1980 (PN protokoll nr 68, 13.05.1980).

²⁷ EEKBL vanempresbüteri aruanne konverentsil 12.10.1974. EEKBLi arhiiv.

Kooritöö edendamiseks korraldati muusikanõukogu eestvõtmisel Tallinna Oleviste kiriku juures 1980. aastatel koorijuhtide kaugõppe kursus. Neil kursustel õpiti solfedžot Anne Metsala juhendamisel, muusika ajalugu õpetas muusikateadlane Leo Semlek, teadmisi erinevatest instrumentidest jagas Allar Kaasik. Hääleseadet andis Taavi Kivi, klaverit õpetas Urve Pihlak ning orelit ja koorijuhtimist Marika Kahar.²⁸ Kindlasti tuleb nimetada üht olulist ametlikult ilmunud õppematerjali, mida koguduste muusikatöö tegijad said enesetäiendamiseks kasutada. Nimelt 1956.–1960. aastani võimaldati ajutiselt tegutseda sõja ajal soiku jäänud vaimulikul seminaril. Nende nelja aasta jooksul ilmus käsikirjaliselt mitmeid teoloogia-alaseid õppematerjale, muuhulgas ka muusikapedagoog Wardo Holmi kirikumuusika konspekt.²⁹ Oluline osa on EEKBL muusikute koolitamisel olnud ka muusikateadlasel ja heliloojal Leo Semlekil, kes on pidanud mitmeid kursusi ja ettekandeid koguduse muusikatöö tegijatele. Samuti on tema sulest ilmunud mitmeid vaimuliku muusika teemat käsitlevaid (käsikirjalisi) artikleid.

Muusikatöö oluliseks koordineerijaks EEKBLs näib nõukogude perioodil olevat olnud Haapsalu kogudus.³⁰ Nii EEKBL kooride komisjoni juhataja Gustav Nõlvak kui ka muusikanõukogu juht Jüri Nõlvak olid pärit sellest kogudusest. Samuti toimusid seoses Haapsalu koguduse koori 85. (15. veebruaril 1975)³¹ ja 90. juube-

²⁸ Tähti Rahkema (kursustel osaleja), suuline teade 17.05.2002.

²⁹ Holmi *Kirikumuusika* mahutas 167 leheküljele meisterlikult ülevaate nii üldisest muusika ajaloost, Vene ja Eesti muusika ajaloost, samuti sissejuhatavad teadmised muusika vormidest, instrumentidest, koorist ja koorijuhtimisest, muusika-esteetikast ja piibelliku muusika ajaloost.

³⁰ Ilmselt oli Haapsalu baptistikoguduse aktiivsuse üks põhjusi ka selles, et tegu on EEKBL vanima kogudusega (asutatud 24.02.1884), mis oli harjunud "emakoguduse" rolli täitma. Tõenäoliselt on Haapsalu koguduse koor ka EEKBL vanim laulukoor (tegutsetud järjepidevalt alates aastast 1890, koori tegevusest annab tunnistust täielikult säilinud koori protokollide kogu).

³¹ Sellel nõupidamisel valiti kooride töö koordineerijaks Ruudi Nõlvak Oleviste kogudusest (PN protokoll nr 36, 09.04.1975).

liga (23.–24. veebruaril 1980)³² Haapsalus üle-eestilised koorijuhitide nõupidamised. Kooride tegevus EEKBLs oli üldiselt aktiivne, sageli külastati lauljatega naaberkogudusi nende tähtpäevadel. Muusikatöö populaarsus nõukogude ajal on mõistetav, kuna see oli üks väheseid väljundeid, mis oli kogudustele võimude poolt lubatud.

Sageli asendasid koorid ka laste- ja noortetööd, mis oli avalikult keelatud. 1981. aasta jaanuari presbüteri nõukogu protokoll kajastab, et valmis laulik lastele “Laululäte”³³ (ilmselt oli see käsikirjaline ja hiljem paljundatud). 1982. aasta alguseks valmis veel jõululaulik 80 lauluga. Tõsiseks takistuseks muusikanõukogu töös olid aga paljundusvõimaluste puudumine.³⁴ 1980. aastate lõpul ja 1990. aastate alguses paranesid nii paljundamis- kui ka salvestamisvõimalused. Nii ilmusid kassetid mitme koguduse koorilt, koostati väiksemaid laulikuid, eriti noortetöö otstarbeks.³⁵ Need kassetid ja laulikud olid “esimesed linnukesed”, mis juhatasid sisse uue ajastu EEKBL koguduste muusikatöös.

LAULURAAMATU “VAIMULIKUD LAULUD” SÜND

Lauluraamatukomisjoni moodustamine

1945. aastal moodustatud EEKBL seni ainsaks ühiseks laulikuks oli 1975. aastal ilmunud “Evangeelsed laulud”. “Evangeelsed laulud” oli koostatud poliitilistest oludest tingitud range surve

³² PN protokoll nr 64, 29.01.1980.

³³ PN protokoll nr 74, 13.02.1981.

³⁴ PN protokoll nr 83, 13.01.1982.

³⁵ Üks tuntumaid noortelaulikuid, mis ilmus 1980. aastatel, on “Ülistuslaulud Issandale”, mis sisaldab 105 laulu. Laulikul puuduvad täpsemad ilmunisandmed. Ingmar Kure andmetel (kirjalik teade, 18.01.2004) oli kõnealuse lauliku koostajaks Ülo Niinemägi Oleviste kogudusest.

ning tsensuuri all, mistõttu raamatust olid välja jäänud mitmed “vanad head laulud”. Laulikul oli ajastust tingitult teisi puudusi. Näiteks olid välja jäetud laste- ja noortelaulud, sest nõukogude ajal oli kogudustes laste- ja noortetöö keelatud. Esialgsest kavan- datud 600 laulu asemel lubati sisse jätta vaid 400, riiklike “asja- tundjate” korraldusel tuli muuta ka paljude laulude sõnu.³⁶

On arusaadav, et peale 50aastast nõukogude perioodi uue vaba- duse tingimustes tekkis Eesti vabakogudustes vajadus ajakohasema lauliku järele. Nii algatas EEKBL uue lauliku väljaandmise projekti, millega ühinesid ka Välis-Eesti baptistikogudused, Eesti Metodisti Kirik ja Eesti Kristlik Nelipühi Kirik.³⁷ 1992. a moodustatud laulu- raamatukomisjoni esimeheks valiti EEKBL asepresident Helari Puu ja sekretäriks Einike Pilli, kelle otseseks ülesandeks oli lauliku käsikirja ettevalmistamine ning komisjoni töö koordineerimine.³⁸

Järgneva nelja aasta jooksul (1992–1996) käis lauluraamatu- komisjon koos kokku vähemalt 38 korda.³⁹ Lauluraamatu komis- joni liikmeid oli eri kirikutest: Anne Metsala, Vilgo Linask, Kaie Vaus, Piret Rips, Tähti Lehtsaar EEKBLst, Urve Aulis Eesti Meto- disti Kirikust, Kaljo Raid ja Peeter Kaups Välis-Eesti Baptisti Liidust. Teoloogilist nõu andsid Joosep Tammo, Ruudi Leinus, Aamo Rimmel, Herman Mäemets, Ülo Meriloo ja Toivo Pilli. Keelelist korrektuuri lugesid Leho Paldre ja Kaidi Tingas.⁴⁰ Komisjoni suur- teks abilisteks olid samuti Ly Keller, Tiiu Jürma, Margo ja Anu Kõlar, Marika Kahar, Seppo J. Järvinen ning Urve Pihlak, kes kõik on koguduste tegevmuusikud.⁴¹

³⁶ Pilli, 6–11.

³⁷ VL, V-VI.

³⁸ Tööleping Einike Pilliga lauluraamatu komisjoni moodustamiseks ja käsikirja ette- valmistamiseks, 01.08.1992. (EEKBLi arhiiv)

³⁹ Lauluraamatukomisjoni nõupidamistest on säilinud 38 protokollit; võimalik, et mõni kohtumine toimus, ilma et sellest oleks maha jäänud märk protokollit näol.

⁴⁰ VL, VI.

⁴¹ Einike Pilli, kiri Helari Puule, 3. märts 1997. Täpsemad andmed lauluraamatu- komisjoni liikmete kohta on ära toodud kirja lisa 1.

Lauluraamatukomisjoni tegevus

Esmalt koostati uue lauliku projekt, kus kirjeldati põhjuseid, miks vajatakse uut laulikut, samuti võimalikke meetodeid, kuidas sobivat tulemust saavutada. Järgnevalt tsiteerin projektis esitatud uue lauliku koostamise motiive:

- “et koguduse põlvkonnavahetuses säiliks vanast heast traditsioonist selle paremik,
- et olla ajakohane,
- et olla eestipärane,
- et olla mitmekesine,
- et arendada algkogudusele lähedasemat koosolekuvormi (psalmid),
- et lisada lauliku senipuudunud osad: leivamurdmise-, laste- ja ülistuslaulud,
- et anda koos laulikuga teadmisi laulu autorist,
- et lisada laulikuosale mõningaid tekste ja palveid.”⁴²

Uus lauluraamat sooviti valmis saada võimalikult kiiresti, põhjuse-na nimetab komisjoni sekretär Einike Pilli, et “paljud uued koguduse liikmed, eriti noored, ei võta vana varianti enam omaks”.⁴³

Laulude valikul on lähtunud järgmistest põhimõtetest. Kõigepealt on komisjon püüdnud *seista “vanade heade” laulude eest*, mis vabakirikute elus on leidnud endale kindla koha. Üldjuhul nende laulude tekste ega seadeid palju ei muudetud. Nende laulude eesmärgiks oli luua ajaloolise järjepidevuse tunne. Teine eesmärk on aga olnud *avaldada uuemate laulude paremikku*, millest osa on koorilauludena tuntuks saanud või leidnud kasutamist noorte jumalateenistustel. Rohkesti on lisatud ka uusi laule. Kolmandaks valikukriteeriumiks oli laulude päritolu. Nagu juba eespool viidatud, *eelistas* komisjon võimaluse korral *eesti autoreid*. Uue lauliku ettevalmistusfaasis kuulutati välja isegi konkurss uute laulude saami-

⁴² “Vaimulike laulude” projekt, 1992.

⁴³ Pilli, E. Kiri Kaljo Raidile, 16. september 1992.

seks.⁴⁴ Selle tulemusel on “Vaimulikud laulud” nii mõnegi eesti autori poolt loodud laulu võrra rikkam.⁴⁵ Lauliku 608 laulu hulgas on 143 laulu, mille sõnad ja/või viis on eesti autorilt.

Lauluraamatukomisjon jagas oma töö etappideks ning seadis tähtajad. Projekt koostati üsna optimistlike lootustega: nimelt oli plaan, et laulik ilmuks trükist juba 1994. aasta veebruaris.⁴⁶ Seega loodeti uus raamat valmis saada pooleteise aastaga. Võrreldes “Evangeelsete laulude” väljaandmise pika protsessiga (28 aastat) olid ajad nüüd muidugi muutunud ja loodeti hakkama saada palju kiiremini, kuid ka nüüdisaegsetes tingimustes osutus niisugune plaan liiga optimistlikuks. Palju aega võtsid tehnilised ettevalmistused. Uue vajadusena lisandus laulude trükkimise loa taotlemine autoriõiguste omanikelt. Kui nõukogude perioodil ei olnud autoriõiguse küsimus kuigi aktuaalne, siis nüüd kulus aega uute seaduste ja nõudmistega kurssi viimiseks.

Lauluraamatukomisjoni töö toimus seitsmes etapis:

1. laulude väljavalimine, seda nii võõrkeelsete kui eestikeelsete laulude hulgast;
2. andmete kogumine kõigi laulude kohta (sõnad, viis, tõlge, seade, autoriõiguse omajad) ning igale laulule sobiva piiblikirjakoha lisamine ja vastava temaatilise rubriigi leidmine;
3. tekstikorrektuuri teostamine;
4. lauluseadete ülevaatamine, sh ka sobiline helistike valimine, et laulud oleksid koguduse jaoks lauldaval kõrgusel;
5. andmete koondamine ühtsesse kausta;
6. andmebaasi ja laulude sisestamine arvutisse;
7. viimaseks etapiks oli lauliku trükki toimetamine, millega loodeti, nagu juba nimetatud, esialgse kava kohaselt valmis saada veebruaris 1994.⁴⁷

⁴⁴ Laulutekstide konkursi tulemustest vt lähemalt Toivo Pilli, “Vaimulike laulutekstide konkursi tulemused selgunud”, *Teekäija* 23/24 (juuli-august 1993): 9.

⁴⁵ VL, VI-VII.

⁴⁶ “Vaimulike laulude” projekt.

⁴⁷ “Vaimulike laulude” projekt.

Komisjoni töömaht oli väga suur, kui arvestada, et laulikusse võeti lõpuks kokku 608 laulu. Sobivate laulude väljavalimiseks tuli läbi töötada hulgaliselt varasemaid laulikuid, sealhulgas Välis-Eesti "Kogutud Evangeelsed Laulud" 669 lauluga.⁴⁸ Vaadati läbi ka hulk käsikirjaliselt levinud laulude üleskirjutusi ning arvukalt võõrkeelseid laulikuid.

Oma esimesel tööetapil tegi lauluraamatukomisjon laulude valiku. See oli üsna aeganõudev protsess. Esimesel istungil, 14. detsembril 1992, tehti jõululaulude valik. Selleks võrreldi omavahel eestikeelseid laulikuid, neis esinevate jõululaulude tõlkeid ja sea-deid⁴⁹. Uue aasta alguses alustati "tõlkelaulude" (tõenäoliselt on mõeldud võõrkeelsete laulikute laule) läbivaatamisega, võimaluse korral ka kuulamisega, et neist sobivad välja valida⁵⁰. Jätkati valiku tegemisega koorilaulude hulgast, selleks lapati läbi hulgaliselt vane-maid ja uuemaid käsikirju. Valiku tuntumatest koorilauludest tegi Anu Kõlar. Väliseestlaste poolt soovitud laule aitas tutvustada Vilgo Linask.⁵¹ Järgmisel istungil jätkati Seppo Järvineni kaasabil tutvumist Soome vabakoguduste uue lauliku lauludega, mille hulgast valis komisjon lõpuks 45 laulu⁵². Nüüd tehti valik noorema põlv-konna seas juba levinud nn ülistuslaulude hulgast, samuti otsiti täiesti uusi, veel tõlkimist vajavaid *chorusi*⁵³. Järgnes ulatuslik töö arvuka koraalivaramuga, asjatundlikuks abiks siinjuures olid Marika Kahar EELK Tallinna Kaarli koguduse koorijuhi ja orga-nistina ning kauaaegne Kärkla baptistikoguduse koorijuht Viljo Liik Hiiumaalt. Piret Rips oli abiks lastelaulude otsimisel⁵⁴. Uute

⁴⁸ Peeter Kaupsi kiri Einike Pillile, 14. jaanuar 1994.

⁴⁹ Lauluraamatu komisjoni protokoll (edaspidi LKP), 14. detsember 1992.

⁵⁰ LKP, 11. jaanuar 1993.

⁵¹ LKP, 13. veebruar 1993.

⁵² LKP, 15. veebruar 1993.

⁵³ LKP, 15. märts 1993.

⁵⁴ LKP, 31. mai 1993, 7.

eestikeelsete laulutekstide konkursile laekusid 10 autori tööd, kokku 60 laulutekstiga. Neist kuus teksti otsustas komisjon anda heliloojate kätte viisistamiseks.⁵⁵

1992. aasta lõpul tööd alustanud lauluraamatukomisjoni üks viimaseid töökoosolekuid toimus 1996. aasta 3. mail, mil määratakse ühe viimase tööetapina lauluraamatu lisade valmimise tähtajaks sama aasta 10. juuni.⁵⁶ Ligi nelja-aastase tööperioodi jooksul lahendati veel mitmesuguseid muusikalisi, teoloogilisi, keelelisi, tehnilisi ja muid küsimusi.

Meeleolud seoses uue laulikuga

Töö käigus mitmete vanade laulude meeldetuletamisega seoses kerkis komisjoni vanema põlvkonna esindajate seas esile ka nostalgilisi meeleolusid. Näiteks tegi Oleviste koguduse pastor emeeritus Ülo Meriloo ettepaneku korraldada kogudustes “Talle kiituse”⁵⁷ laulude õhtuid, kus “koor laulaks ees ja kogudus rõõmuga järel”.⁵⁸

Tagasivaatelisi meeleolusid tuli mujaltki. Pärast seda, kui märtsis 1997 olid ilmunud suureformaadilised laulikud koos nootidega, oli koguduste liikmetel võimalus avaldada oma toetust või ka kriitikat komisjoni liikmetele. Oli võimalus teha veel väiksemaid parandusi enne väikeseformaadiliste laulikute trükkimist.

Järgnevalt toon ära tsitaate kahest väga erinevast kirjast, kus on avaldatud arvamust “Vaimulike laulude” kohta. Olgu märkimisväärse tõsiasjana nimetatud, et kirjade autorid on sama põlvkonna esindajad.

Üks vanem mees kirjutab: “Kui hakati uut laulikut koostama, siis pöörduiti koguduste poole, et igaüks avaldaks oma soovi [lauluvaliku osas], aga nüüd sellega ei arvestatud. Olen selles osas pettu-

⁵⁵ LKP, 21. juuni 1993, 3.

⁵⁶ LKP, 3. mai 1996.

⁵⁷ J. Klaanmann (koostaja), *Laulud Talle kiituseks*, kuues täiendatud trükk (Tallinn: E. Ü. Ü. Tarwitajate Ühisuse “Seltsimees“ kirjastus, 1921).

⁵⁸ LKP, 29. märts 1993, 7.

nud, milleks üleskutse, kui need laulud heidetakse kõrvale. Uue lauliku oleks pidanud koostama ainult "Tallekiituse" ja "Võidulauliku" lauludest. [...] Uued laulud võiks eraldi välja anda, et vanad laulud mahuksid laulikusse. Ootan nüüd uut laulikut vanadest "Tallekiituse" ja "Võidulauliku" lauludest muutmata sõnadega, kui see jääb tulemata, siis on küll ülimalt kahju."⁵⁹ Sama kirja autor soovib korraldada uue küsitluse kogudustes vanade laulude suhtes ning selle põhjal uus laulik välja anda.

Hoopis teistsuguses laadis on aga kiri ühe koguduse vanalt õelt, staažikalt koguduse koorijuhilt: "Lugenud ja lehitsenud uut lauluraamatut, ei saa jälle vaikida. Seekord on südames eriline tänutunne ja imetus suure vaeva nägijate vastu. [...] Arutasime [pastoriga] kava ja süsteemi, kuidas võimalikult kiiresti ja edukalt õpetada kogudusele uusi laule. Uusi laule omaette vaikselt lauldes avastasin, et nood on südamlikke, ilmekate ja meeldivate viisidega. Lisaks muidugi heas keeles sõnad. Tänutunne ka selle eest, et uued tuntud laulud on pärlid paljudest laulikuteist. Meeldiv on, et mitmete laulude seaded on kirjutatud madalamaks – suupäraseiks realauljaile. [...] Usun, et me vendluses ja Eestimaal uusi laule õppides on palju rõõmsaid-tänuilikke südameid."⁶⁰

Need kaks kirjanäidet kajastavad üsna hästi seda, et suhtumisi uude laulikusse oli väga erinevaid. Lisaks emotsionaalsetele äärmuslikele hinnangutele oli ka kaineid ja kaalutletud tähelepanekuid võimalike paranduste osas.⁶¹

Lauliku kasutuselevõtt EEKBL kogudustes

2002. aastal, st viis aastat pärast VLi ilmumist korraldasin küsitluse selle kohta, kuidas on laulik kogudustes kasutust leidnud. Palusin ankeedi ühes küsimuses pastoritel märkida ära laulikud,

⁵⁹ Kiri lauluraamatukomisjoni sekretär Einike Pillile, 4. aprill 1997.

⁶⁰ Kiri lauluraamatukomisjoni sekretär Einike Pillile, 18. märts 1997.

⁶¹ Vt kommentaare VLi kohta *Teekäija* artiklitest: Paldre (1996 ja 1997), Kõlar (1997), Rips (1998).

mis on nende koguduste jumalateenistustel kasutusel. Valikvariante oli viis: “Vaimulikud laulud” (1997), “Evangeelsed laulud” (1975), “Võidulaulud” (1935), “Laulud Talle kiituseks” (1921) ning “Meie koguduses ei kasutata laulikuid”. Soovi korral võis lisada koguduses kasutusel olevaid laulikuid, mida valikvariantide hulgas polnud nimetatud. Eraldi küsimus uuris kogudustes kasutusel olevate algupäraste laulikute olemasolu.

Võrdlustabeli eri laulikute kasutatavuse kohta EEKBL kogudustes:

Laulik	Kasutatavate koguduste arv	Kasutatavate koguduste protsent
Vaimulikud laulud	48	92%
Evangeelsed laulud	17	32,5%
Võidulaulud	13	25%
Laulud Talle kiituseks	11	21%
Muud laulikud	16	30,5%
Ei kasuta laulikuid	2	4%

Uuringu tulemusena selgus, et 52st vastanud kogudusest kasutavad “Vaimulikke laule” 48. Seega ei kasutata uut lauluraamatut 8% kogudusest. Kahes koguduses ei kasutata üldse laulikuid, neljas koguduses näidatakse laulude tekste grafoprojektori abil. Kasutatavuselt teisel kohal “Vaimulike laulude” kõrval on “Evangeelsed laulud”, mida kasutatakse kõrvuti “Vaimulike lauludega” 17 koguduses. 13 kogudust kasutab veel ka “Võidulaule”, 11 kogudust “Laule Talle kiituseks” ning 16 koguduses on kasutusel muid laulikuid peale eelpool nimetatute.

Küsitlusest selgus veel, et lisaks laulikutele kasutatakse kõigis EEKBL kogudustes ka laululehti. Enamik kogudusi kasutab laululehti matuste puhul, 2/3 kogudustest kasutab lehti pühade puhul, umbes pooltes kogudustes lauldakse laululehtedelt ka laulatustel. Küsitlus ei anna kahjuks ülevaadet sellest, kui paljudes kogudustes

kasutatakse ühislaulude laulmiseks lauliku kõrval paralleelselt ka laulusõnade näitamist ekraanile grafoprojektori vm tehnilise vahendiga. Võib öelda, et “Vaimulikud laulud” on EEKBL kogudustes hästi vastu võetud. Sama väljaannet kasutavad ka Välis-Eesti baptistikogudused, samuti Eesti Metodisti kirik ja vähesel määral ka Eesti Kristlik Nelipühi Kirik.⁶²

KOKKUVÕTE

Käesolev artikkel on andnud ülevaate lauluvaliku kujunemisest Eesti vabakiriklikes kogudustes pearõhuga EEKBL kogudustele. Lisaks üldisele ajaloolisele taustale on antud ülevaade enamikust XX sajandi jooksul Eesti vabakiriklikes kogudustes kasutatud laulikute. Lähemat tähelepanu olen pööranud kahe lauliku – “Evangeelsed laulud” ja “Vaimulikud laulud” – kujunemisloole. Kahe kõnealuse lauliku saamislugu aitab paremini mõista kaht koguduste elu tugevalt mõjutanud erinevat ajastut: nõukogude okupatsiooni perioodi ja Eesti taasiseseisvumise aega. Fakt, et mõlema perioodi alguses asuti EEKBLs mõtlema koguduse lauliku väljaandmise peale, räägib koguduse ühislaulu väärtustamisest vabakiriklikus traditsioonis.

Ühislaul on aidanud ühendada eri konfessioonidest usklikke, kes poliitilise surve tõttu olid sunnitud ühinema üheks liiduks, sealjuures oma väljakujunenud usulistes traditsioonides järeleandmisi tehes. Koguduse ühislaulu on väärtustanud ka Välis-Eesti vabakogudused, kes juba 1953. aastal andsid Vancouveris välja lauliku “Kogutud Evangeelsed Laulud”, mis levis kiiresti eesti-

⁶² Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku pastor Ago Lilleoru andmetel kasutatakse nelipühi kogudustes VL vaid üksikjuhtudel, näiteks soololaulude laulmiseks. Tegelikult nelipühilased VL koguduse laulikuna ei kasuta (Ago Lilleorg, suuline teade, 21.05.2002). Sellele väitele toetudes muutuvad küsitavaks andmed VLi kasutavuse kohta ajakirjas “Teekäija” (Paldre, 1997), samas on veel 1996. aastal olnud küsitav, kas EKNK võtab laulikud kasutusele (Paldre, 1996).

keelsete vabakiriklike koguduste seas maailma eri paikades. Asjaolu, et 1997. aastal ilmunud “Vaimulikud laulud” leidsid koguduste poolt hea ja kiire vastuvõtu, räägib lauliku koostajate meisterlikkusest ja lauluvaliku universaalsusest. Viimase kuue aasta jooksul pärast “Vaimulike laulude” ilmumist on aga ühislaul Eesti vabakiriklikes kogudustes hoogsasti edasi arenenud ning ajalookirjutus selles vallas vääriks jätkamist.